

Σταματήστε να αναρωτιέστε: Να τι να ψηφίσουμε στις εκλογές

του Γιώργου Κτενά

Κάθε κοινωνική τάξη πραγμάτων διασφαλίζει τη θέση της, σχηματίζοντας μία συγκεκριμένη ψυχική δομή σε όλα τα στρώματα του πληθυσμού. Στοιχειοθετείται ιστορικά πως στις ταξικές κοινωνίες η άρχουσα τάξη στηρίζεται στην εκπαίδευση και στον θεσμό της οικογένειας για να διατηρηθεί, δημιουργώντας τις κατάλληλες μορφές χαρακτήρα. Με τα πρότυπα του από έδρας εκπαιδευτικού και του πατερφαμία να κυριαρχούν, αποτελεί συγκεκριμένη και σταθερή ψυχική δομή η ανάγκη κάθετης μορφής οργάνωσης και λειτουργίας. Τόσο σε επίπεδο καθημερινότητας, όσο και με την ύπαρξη εξουσιαστικού κράτους που τροφοδοτούν οι κυβερνήσεις. Τις οποίες, βέβαια, έχουμε τη “δυνατότητα” να εκλέγουμε, ψηφίζοντας κάθε τέσσερα χρόνια.

Η ψήφος στις εκλογές, όμως, δεν εκφράζει μία άποψη. Ο ρόλος της είναι να αναθέσει μία εντολή. Με την ανάθεση της εξουσίας να συναντιέται τόσο στο δημόσιο όσο και στο αστικό δίκαιο. Σε αντίθεση με το αστικό δίκαιο όμως, η κοινοβουλευτική εντολή (δημόσιο δίκαιο) δίνεται εν λευκώ. Οι υποψήφιοι δεν δεσμεύονται για τίποτα και διατηρούν την εξουσία τους χωρίς να λογοδοτούν ποτέ. Στην ουσία δηλαδή η αντιπροσωπευτική δημοκρατία δεν λειτουργεί –είναι μη δημοκρατία.

Μία σκέψη που εκφράζει ο Ρουσσώ στο Κοινωνικό Συμβόλαιο, αναφέρει πως οι Άγγλοι είναι ελεύθεροι μόνο μία φορά κάθε πέντε χρόνια: Όταν ψηφίζουν. Με την ευχή ο Γαλλοελβετός φιλόσοφος να μην είχε πρόβλημα, αν μπορούσε να το μάθει, θα συμπληρώσουμε τη σκέψη του: Ούτε τότε οι πολίτες είναι ελεύθεροι. Γιατί στις εκλογές δεν αναθέτουν την κοινοβουλευτική εντολή στους άξιους, αλλά σε εκείνους που έχουν αναδείξει τα κομματικά επιτελεία, τα ΜΜΕ, τα κέντρα εξουσίας κλπ.

Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία αποτελεί μία νεωτερική ιδέα (το αντιπροσωπευτικό καθεστώς εμφανίστηκε στη μεσαιωνική Δύση), που στη βάση της έχει την πολιτική ετερονομία.

Η μοναδική δημοκρατία που μπορεί να είναι αποδεκτή, είναι εκείνη που βάζει τον αυτόνομο άνθρωπο στο επίκεντρο της αφηγηματικής βαρύτητας: Η άμεση δημοκρατία.

Πώς μπορεί να υπάρξει; Καταργώντας τα παρασιτικά τμήματα της κοινωνίας, καταρρίπτοντας την κυριαρχούσα αντίληψη του ανταγωνισμού-πρωταθλητισμού, εκλέγοντας αιρετούς και άμεσα ανακλητούς αξιωματούχους, δημιουργώντας τοπικές αυτόνομες οργανώσεις κλπ. Το μόνο που χρειάζεται για να στρίψουμε το τιμόνι της ζωής μας στην πλευρά που θέλουμε, είναι να βάλουμε πάνω του τα χέρια μας.

Πολλές φορές όταν εκφράζονται τέτοιες απόψεις, δημιουργείται μία λανθασμένη αντίληψη έχθρας για την ψήφο. Και, σχεδόν πάντα, μπαίνει το ίδιο ερώτημα: «Ωραία, τότε τι να ψηφίσουμε;».

Ξεκάθαρα, λοιπόν: Δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα με την ψήφο. Κάθε άλλο μάλιστα, καθώς κατακτήθηκε με πολλές θυσίες και δεν ήταν πάντοτε δεδομένη για όλους. Για αυτό χρειάζεται να την αναδείξουμε περαιτέρω και όχι να την αλλοτριώσουμε μέσω της ψευτο-ανάθεσης και της ενσωμάτωσης. Το ερώτημα, στη σωστή του βάση, δεν είναι το «Τι να ψηφίσουμε», αλλά «Πότε πρέπει να ψηφίσουμε». Και η απάντηση είναι το ίδιο ξεκάθαρη: Κάθε μέρα, με τον τρόπο ζωής μας.

Στηρίζοντας και συμμετέχοντας στους πυρήνες νέας νοηματοδότησης του ατομικού και συλλογικού φαντασιακού, που αρχίζουν από το πώς θα σβήσουμε το τσιγάρο όταν είμαστε στην εξοχή και συνεχίζουν μέχρι τις κάθε λογής δομές αυτοδιαχείρισης, παρέμβασης στην κοινωνία. Από τις πορείες ενάντια στις εξορύξεις στην Ήπειρο, μέχρι εκείνες για τη δολοφονία του Ζακ και το Pride που πλησιάζει.

Ας σταματήσουμε να αναρωτιόμαστε, λοιπόν, και ας στηρίξουμε καθημερινά το κόμμα της νέας κοινωνίας που γεννιέται, προκειμένου να δημιουργήσουμε το νέο κοινωνικό φαντασιακό που έχουμε ανάγκη.

Προσευχή με τα δικά μας λόγια: Άνθρωποι συγχωρήστε Τον

του Γιώργου Κτενά

Το κεντρικό νόημα της μεσαιωνικής φιλοσοφίας, ήταν ότι οι καθολικές έννοιες ήταν αυθυπόστατες και υπερτερούσαν των εμπειρικών παρατηρήσεων και πραγμάτων. Ο μεσαιωνικός άνθρωπος ήταν δεμένος με τη γη, τον διαπότιζε η κανονικότητα του φυσικού κύκλου, σε ένα σχήμα αυστηρής κοινωνικής ιεραρχίας που είχε θεία προέλευση. Πάνω σε αυτό το σύστημα ο θεός ήταν καθολικός εξουσιαστής. Οι άνθρωποι μπορούσαν να υπομείνουν την αθλιότητα που βίωναν ακριβώς λόγω της λυτρωτικής ελπίδας που έφερε ο Χριστός Πάσχων, αγκαλιάζοντας την κοινωνική συντριβή τους. Γιατί το άτομο εκκολαπτόταν μέσω της υπερατομικής συνείδησης (ο μεσαιωνικός άνθρωπος λειτουργούσε ακριβώς μέσα από την εξάλειψη της προσωπικότητάς του) και η χριστιανική εκκλησία αποτελούσε και αποτελεί ακόμα την καλύτερη έκφραση αυτής της συνείδησης. Άρα ο πραγματικός κόσμος «ζωγραφιζόταν» από την θρησκευτική έμπνευση, καθώς ο μοναδικός λόγος που ο μεσαιωνικός άνθρωπος σκεφτόταν, ήταν επειδή πίστευε! Ας ψάξουμε να βρούμε τις διαφορές με όσα συμβαίνουν ακόμα στις μέρες μας.

Μπορεί σε πρώτη ανάγνωση να μοιάζει παράταιρο, αλλά ακόμα και οι κομβικές έννοιες του συνταγματισμού αποτελούν κληροδοτήματα της, τρόπον τινά, πολιτικής θεολογίας, δηλαδή του συγχρωτισμού της πολιτικής φιλοσοφίας με τη θεολογία. Στον Μεσαίωνα το φυσικό δίκαιο είχε θεϊκή καταγωγή, καθώς είδαμε ήδη ότι η Ιδέα (-το καθολικό) θεωρούνταν ανώτερη από την Ύπαρξη (-το ειδικό), άρα ήταν ανώτερο από τον λόγο ή το νόμο του βασιλιά. Άρα η κοσμική εξουσία υστερούσε μπροστά στην Εκκλησία, έως ότου η εκκοσμίκευση αναίρεσε το ίδιο το περιεχόμενο του δικαίου. Δηλαδή ο θεός πέρασε σε δεύτερο πλάνο και στη θέση του βρέθηκε αρχικά ο βασιλιάς, έστω και ως ελέω θεού, αλλά και το έθνος μετά τον 18^ο αιώνα. Δεν αναιρέθηκε δηλαδή η πατέντα της κυριαρχίας, γιατί αυτή η κυριαρχία είναι που τελικά μας ενδιαφέρει, αλλά ο φορέας της.

Η Αναγέννηση θα μπορούσε να υποστηρίξει κάποιος ότι έδωσε στον άνθρωπο το ερέθισμα για να βρει μέσα του τον θεό, παρά να τον συλλάβει εξωτερικά ως ζοφερό ριζικό όπως τον ήθελε ο μεσαιωνικός μυστικισμός. Κι εδώ είναι ο βατήρας για το άλμα μακριά τουλάχιστον από την πνιγηρή πατριαρχία της θρησκείας, κάθε θρησκείας, αν και πολύ φοβάμαι ότι αυτά τα νέα δεν έχουν φτάσει ακόμα στη χώρα μας.

Όταν ο Μπρεχτ αντιμετώπισε τη διαλεκτική ως τρόπο ζωής, στο ερώτημα που έβαλε για την ύπαρξη του θεού, απάντησε ως κ. Κ. ότι το πιο σημαντικό δεν είναι το αν υπάρχει θεός, αλλά κατά πόσο θα άλλαζε τη ζωή ενός ανθρώπου μια τέτοια απάντηση (*Ιστορίες του κ. Κούνερ*). Θα συμπλήρωνα στο ίδιο ερώτημα, ότι έχει ενδιαφέρον και η μορφή του θεού. Ο Ράιχ αντιμετωπίζει ως θεό τον έρωτα που κάνουν δύο ερωτευμένοι άνθρωποι. Συντάσσομαι απόλυτα: Αν αυτή είναι η εικόνα και η μορφή Του, αυτόν τον θεό θέλω. Είναι όμως έτσι; «*Άνθρωποι, συγχωρήστε Τον*», αναφώνησε από τον σταυρό ο Ιησούς του Σαραμάγκου (*Το κατά Ιησούν Ευαγγέλιο*) όταν διαπίστωσε ότι η έλευσή Του στη Γη ταυτίστηκε

με τα ποτάμια πόνου και αίματος που έφερε ο θάνατός Του. Κι αυτά τα ποτάμια τρέχουν ακόμα. Τα παραδείγματα είναι πρόσφατα, πολλά και έχουν την ευλογία Του. Πρέπει να μάθουμε να προσευχόμαστε με τα δικά μας λόγια, στη δική μας καθημερινή Παναγιά, αν θέλουμε να κάνουμε το πέρασμα προς την ελευθερία. Και κάποια μέρα να Τον συγχωρήσουμε για όλα τα δεινά που μας έχει φέρει. Η μήπως είναι ασυγχώρητος;

Τα στρατόκαυλα μας των παρελάσεων

του Γιώργου Κτενά

Σταχυολογώντας απόψεις τολμηρών διανοητών, συναντάμε το σχολείο ως μια από τις υποχρεωτικές συνθήκες για την ηγεμονία του Κράτους. Η κάθετη μορφή οργάνωσης και οι εξουσιαστικές σχέσεις που συγκροτούν τη μαθησιακή προσέγγιση στα σχολεία, ταυτίζονται με τον εκπαιδευτικό ζουρλομανδύα. Αποτυπώνοντας την πρώτη μορφή διακρίσεων, ενδεδυμένες με το πέπλο δασκάλου-μαθητή. Αν και αποτελούν ξεκάθαρο προθάλαμο των μετασχολικών κοινωνικών διακρίσεων.

Κι εδώ θα μπορούσαν να ανιχνευτούν πεδία διαφορετικής μορφωτικής εκπαίδευσης, όπως είναι για παράδειγμα η δωρεάν είσοδος σε εναλλακτικές πηγές μάθησης (θέατρα, κινηματογράφους, μουσεία κ.α.), ως δια βίου εμπειρία η οποία αποτελεί καθιερωμένη κοινωνική πρακτική. Μακριά από το τρίπτυχο Πατρίδα-Θρησκεία-Οικογένεια που έχει γεμίσει με αίμα

και βία την ανθρωπότητα και ενθαρρύνει την κοινωνική αποβλάκωση και τον κυνισμό.

Για τον Χάμπερμας οι καθιερωμένες ιδέες αποτελούν τον πρώτο μηχανισμό ανάγνωσης της πραγματικότητας, παράγοντας και αναπαράγοντας τις κοινωνικές ανισότητες. Με το σχολείο να έχει πρωταγωνιστικό ρόλο καθώς λειτουργεί, τελικά, ως μηχανισμός καταστολής των ελεύθερων ιδεών. Ήδη από τον 18ο αιώνα υπήρξε προσπάθεια επαναπροσέγγισης της παιδαγωγικής πρακτικής, μέσω του παραγκωνισμού τού θρησκευτικού δογματισμού (για αιώνες η φιλοσοφία λειτούργησε ως θεραπαινίδα της θρησκείας) που έφερε, παράλληλα, στο προσκήνιο τη διαλεκτική φύσης-ανθρώπου. Απέναντι στη στείρα αποστήθηση και τις πειθαρχίες που αυτή επιβάλλει, υπήρξε η μορφή της εκπαίδευσης που επεδίωξε την άρση του διαχωρισμού διανοητή-χειρώνακτα. Μια διαφορετικού τύπου εκπαίδευση όχι για την κοινωνία, αλλά παρέα με την κοινωνία στο σύνολό της, με τελικό σκοπό την ίδια την κοινωνική απελευθέρωση. Πώς θα μπορούσε να υπάρξει αυτή η κοινωνική απελευθέρωση σήμερα; Εδώ θα μπορούσε να φανεί χρήσιμη η κεκτημένη γνώση από τις μελέτες του Ράιχ, καθώς χρειάζεται πρωτίστως να αλλάξει η χαρακτηροδομή των ανθρώπων. Τα επιθετικά χαρακτηρολογικά χαρακτηριστικά και η αδυναμία λήψης και προσφοράς ηδονής, ταυτίζονται. Για αυτό και ο Χίτλερ είχε μαζί του μεγάλος μέρος της γερμανικής εργατικής τάξης, πλην των καπιταλιστών, καθώς είχε υποτάξει τη σεξουαλικότητά της. Δημιούργησε, δηλαδή, αυταρχικές προσωπικότητες που τις υπέτασσε σε μια γενική αρχή: εκείνη του Φύρερ. Στη *Μαζική Ψυχολογία του Φασισμού* ο Ράιχ αναλύει πώς η μητέρα εξομοιώνεται με το έθνος (που παράλληλα είναι ταυτισμένο με το Κράτος) και ο πατέρας με τον ηγέτη. Με τις στολές και τις παρελάσεις να αποτελούν αφενός νομιμοποιητικό παράγοντα εθνικισμού (μέσω της δημιουργίας ενιαίας Ιδεολογίας), αφετέρου υποκατάστατο σεξουαλικής ικανοποίησης.

Πρέπει να αποκρυσταλλώσουμε ότι τα στρατιωτικά μαρς των

μαθητικών παρελάσεων, αναμετρώνται με την ίδια την ανθρώπινη φύση, τη σεξουαλικότητα, την κοινωνική απελευθέρωση. Δημιουργώντας στρατόκαυλους μαθητές της καθημερινότητας, ανυποψίαστα καταπιεσμένους από αφελείς δοξασίες. Με αυστηρή πειθαρχία σε αυθαίρετα εκπαιδευτικά προγράμματα και εθνικιστικού τύπου εκδηλώσεις. Μήπως σε αυτές τις εκδηλώσεις πρέπει να αναζητήσουμε, πρωτίστως, την άκρη του νήματος που οδηγεί στο μαθητικό bullying;

Μαθαίνουμε στα παιδιά να μισούν τη Δευτέρα ήδη από το απόγευμα της Κυριακής. Κάθε Κυριακής. Κι αυτό είναι κάτι που πρέπει να αλλάξει. Όπως και η συμμετοχή τους στις παρελάσεις, καθώς η βαρβαρότητα δεν μαθαίνει ποτέ καλούς τρόπους. Καταργείται. Και από αυτή τη βαρβαρότητα οφείλουμε να προστατεύσουμε τους μαθητές.

Κατίνα Χαντζάρα, μια πόρνη για να την κηρύξουμε αγία

του Γιώργου Κτενά

Η Δημοκρατία απαντιέται ως οικουμενικό πολιτικό ιδεώδες, επειδή νομιμοποιείται στην επίκλησή της από την αυτόνομη κοινότητα στη Ροζάβα, όπου μάχονται για τον ξεριζωμό του φόβου, μέχρι τον Κιμ Γιονγκ Ουν στη Λαϊκή Δημοκρατία της Βόρειας Κορέας και τη celebrity πολιτική τάση τού Ντόναλντ Τραμπ.

Μάλιστα ο τελευταίος (και όχι μόνο αυτός, καθώς το κοπιράιτ των δημοκρατικών επεμβάσεων του αμερικανικού επεκτατισμού χάνεται στα βάθη των χρόνων), θέλει να ενισχυθούν και να επεκταθούν οι δημοκρατικοί θεσμοί και παρεμβάσεις, στο όνομα μάλιστα της ίδιας της Δημοκρατίας. Δίνοντας προτεραιότητα στην ενθάρρυνση και στήριξη placebo δημοκρατικών διαδικασιών, όπως είναι για παράδειγμα τα δημοψηφίσματα εντός αστικών δημοκρατιών. Αρκεί να θυμηθούμε τι συνέβη στο πρόσφατο δημοψήφισμα στην Ελλάδα και, κυρίως, να το θυμηθούν οι ρομαντικοί που πίστεψαν ότι η λαϊκή βούληση που εκφράστηκε σε αυτή τη μορφή, δεν θα ενσωματωνόταν στην επιθυμία του οικονομικού Διευθυντηρίου.

Και είναι αλήθεια ότι υπάρχουν άνθρωποι που έχουν πιστέψει και αφομοιώσει ότι τα social media είναι μιας πρώτης τάξης ευκαιρία, αν λειτουργήσουν σωστά (κανείς, βέβαια, δεν μπαίνει στον κόπο να εξηγήσει ξεκάθαρα τι σημαίνει αυτό το «σωστά»), για να διευρύνουν περαιτέρω τις δημοκρατικές διαδικασίες. Αλλά και να εξυπηρετήσουν τα περάσματα προς την ελευθερία, που είναι ο τελικός σκοπός της Δημοκρατίας.

Αγνοώντας ή ακόμα και αδιαφορώντας για τη μερισματοποίηση στον αισθητό κόσμο που δημιουργούν, η οποία συμπληρώνεται από την ενδογενή αντίφαση της ηγεμονίας που επιβάλουν. Η ίδια η φύση του διαδικτύου, άλλωστε, έχει σύνδεση με την αλληγορία του Πλάτωνα για τη σπηλιά, εκεί που ο πραγματικός κόσμος είναι αναπαράσταση. Εικονικός κόσμος. Με τα social media να εξυπηρετούν τον εξατομικευμένο εαυτό της φιλελεύθερης κοινωνίας, κάθε χρήστης παραχωρεί την ελευθερία του μέσω των προσωπικών δεδομένων που δημοσιεύει.

Ακόμα και η πρόσφατη χαριτωμενιά του #10yearschallenge, ώθησε τους χρήστες να ανανεώσουν τα δεδομένων των προσώπων τους σε βάθος δεκαετίας. Κι εδώ είναι που χρειάζεται η μαζική

κοινωνική αντίσταση, προκειμένου η αληθινή ζωή να αποκτήσει ξανά καθολικό ρόλο και να βρεθεί στο επίκεντρο της αφηγηματικής βαρύτητας. Εκεί δηλαδή που φωλιάζει η Ιστορία και η ερμηνεία της και όχι ο μύθος.

Όπως φροντίζει να κάνει στο βιβλίο της για την αφανή ηρωίδα του Αγρινίου, την Κατίνα Χαντζάρα (ή Βάγια Ρήγα), η εκπαιδευτικός Ειρήνη Τριανταφύλλου, αναδεικνύοντας την ιστορική βιογραφία μέσα από τις προφορικές μαρτυρίες. Φωτίζει την εκτέλεση των 120 αγωνιστών τού Αγρινίου τη Μ. Παρασκευή του 1944, από τους Γερμανούς και τους γηγενείς συνεργάτες, με μοναδική θηλυκή παρουσία την Κ. Χαντζάρα.

Πρόκειται για ιστορική μαρτυρία, ντοκουμέντο, που σε πολλές περιπτώσεις πιθανότατα να αγνοεί ακόμα και ο ντόπιος πληθυσμός, αν και είναι εφάμιλλη της σφαγής του Διστόμου ή του Ολοκαυτώματος στα Καλάβρυτα. Ενσωματώνοντας την προφορική μαρτυρία και το βίωμα στον γραπτό λόγο, ενισχύεται η ίδια η κοινωνική αντίσταση αλλά και η Ιστορία. Η οποία θα πρέπει να γράφεται για τη Ρηνιώ και τον μαστρο-Στέφανο κατά τον Μίσσιο, προκειμένου να είμαστε συνδεδεμένοι με την ανθρωπιά και όχι ως άκαμπτο ακαδημαϊκό ρεύμα.

Συναντώντας καθημερινούς λογοτέχνες, η Ε. Τριανταφύλλου κατάφερε με υπερβατικό τρόπο να σπάσει τον απομονωτισμό που υπήρχε τα χρόνια της Κατοχής στην κοινωνία του Αγρινίου. Όρθια και μόνη μέσ' την ερημιά του πλήθους, όπως ακριβώς το γράφει ο Αναγνωστάκης, η αφανής ηρωίδα αρχικά παρασύρθηκε στη φθηνή διασκέδαση και τις υπηρεσίες του αγοραίου έρωτα, θέμα που αγγίζει με απόλυτο σεβασμό και διακριτικότητα η συγγραφέας. Σύντομα, όμως, δόθηκε ολόψυχα στον αγώνα, θυμίζοντας το τρόπο για να κερδίσει κανείς την ελευθερία και τη ζωή.

«Σβάρνιζαν το κορμί της κάτω. Το χώμα ήταν βρεγμένο και το στάρι στο χωράφι έγινε κατακόκκινο από τις εκτελέσεις»**.

Ήταν και οι δικοί τους θάνατοι που σκότωσαν τον φασισμό, με τη λεβεντιά, την αξιοπρέπεια και την τόλμη να σταθούν απέναντί του. Κι αυτό ακριβώς είναι που αναδεικνύει η έρευνα της Ειρήνης Τριανταφύλλου για την εκτέλεση των 120 αγωνιστών. Με την παράλληλη ευχή κάθε ήρωας να δικαιωθεί. Κυρίως οι αφανείς. Γιατί αυτός ο κόσμος αλλάζει, αρκεί να το θελήσουμε. Κυρίως εμείς, οι αφανείς ήρωες.

** Παράθεμα από το *Κατίνα Χαντζάρα (1912-1944)*, εκδ. γράμμα, Αγρίνιο 2018.

Φασίστα, κουραμπιέ, για σένα κάθε μέρα είναι Χριστούγεννα

του Γιώργου Κτενά

Αν και οι αναρχικοί, σήμερα, δεν έχουν καταφέρει να μας εξηγήσουν ακόμα όλα όσα θα θέλαμε, είναι σαφές ότι οι κλασικοί θεμελιωτές έχουν απαντήσεις που καλό θα είναι να ξεσκονίζουμε σε τακτά χρονικά διαστήματα. Όπως ο Μπακούνιν, που θέτει ως ένδειξη ανάπτυξης ή όχι του πολιτισμού, την ύπαρξη (και ένταση) του φυσικού πατριωτισμού. Δηλαδή την ενστικτώδη αφοσίωση σε συνήθειες (υλικές, διανοητικές κ.λπ.) της εθιμικής ζωής ενός τόπου αλλά και της απέχθειας σε κάθε τι

ξένο. Οπότε είναι αντιστρόφως ανάλογη η πορεία πολιτισμού και φυσικού πατριωτισμού, που αφορά τελικά την υπερίσχυση της αγάπης και της τρυφερότητας εντός των κοινωνιών και μεταξύ των κοινωνιών και όχι του μίσους.

Στο *Μέλλον μιας αυταπάτης* ο Φρόιντ, που έχει τα κλειδιά της αντιπροσωπείας «Ψυχανάλυση», αναλύει πώς γεννήθηκε και πώς λειτουργεί η θρησκεία. Κάθε θρησκεία. Αναδεικνύοντας ως προγονική αιτία για την ύπαρξή της, το δέος του ανθρώπου απέναντι στη φύση. Αλλά και την αυθόρμητη πεθυμιά για την παρουσία του πατέρα. Σωστά συνδέει τον συνεκτικό κοινωνικό ιστό που διαχρονικά διατήρησαν οι θρησκευτικές αναπαραστάσεις, αλλά αναλύει παράλληλα και την ωμή αυταπάτη που δημιουργούν. Γιατί ως καθολική αυταπάτη δημιουργεί τη λαϊκή πρόληψη και ενισχύσει τη δύναμη της συνήθειας, αποκρύπτοντας τελικά την αλήθεια. Με τεράστιο κοινωνικό έρεισμα, που μπορεί όποτε το επιδιώξει να κατευθύνει μεγάλα ακροατήρια. Να παρατηρήσουμε, μόνο, ότι το παπαδαριό, μεγαλοπαπάδες ή και τοπικοί Παπαφλέσσες, πρωτοστάτησε στις εκδηλώσεις για τη Μακεδονία.

Με τον Αυστριακό επιστήμονα να τοποθετεί μοναδικά την προοπτική της ψυχαναλυτικής στο παρελθόν, γεννιέται το «μεθύστερο βίωμα» καθώς το μέλλον αποτελεί επιθυμία για πορεία. Άρα το μέλλον συνδέεται με την ουτοπία, ακριβώς ως αποτέλεσμα του ριζικού φαντασιακού της ίδιας της ατομικής ψυχής που μπορεί να γίνει και, τελικά γίνεται, συλλογική. Για αυτό και ο Φουκό βλέπει στην ουτοπία ένα σώμα χωρίς σώμα, καθώς η αυτή έχει αποκοπεί από την ίδια την ψυχή των ανθρώπων. Αποτελώντας τον οδηγό τους.

Άρα πόσο ουτοπικό είναι να ονειρευόμαστε μια διαφορετική κοινωνία και ότι ένας διαφορετικός κόσμος είναι εφικτός; Όταν, για παράδειγμα, τα εθνικόφρονα ορκ απέτυχαν ακόμα και στη μαζικότητα των συγκεντρώσεών τους για τη Μακεδονία, η

απάντηση είναι ξεκάθαρη. Ένα ζήτημα ήσσονος πολιτικού ενδιαφέροντος για την εξωτερική πολιτική (το οποίο μάλιστα διευθετήθηκε τάχιστα και με όρους κυριαρχίας από την ελληνική πλευρά στα Βαλκάνια), το οποίο όμως αποτελεί κέντα για το συντηρητικό ακροατήριο, δεν κατάφερε να παρουσιάσει αξιόλογη μαζικότητα ούτε πάνω στην κορύφωσή του. Σε περίοδο, μάλιστα, που η ΧΑ είχε μπετοναρισμένο έναν σοβαρό αριθμό ψηφοφόρων, όσα είδαμε αυτές τις ημέρες στο Σύνταγμα ίσως να γεννούν ελπίδα. Η απάντηση ακόμα και στο πιο βαθύ σκοτάδι, είναι το φως που μπορεί να φέρει ένα μικρό λυχνάρι. Η ουτοπία δεν πρέπει να λογίζεται ως κάτι απραγματοποίητο, όπως βιάστηκαν να μας μάθουν στα σχολεία, αλλά ως τρόπος ζωής. Κι αυτό καλό είναι να μην το ξεχνάμε ποτέ.

Αν ο ελεύθερος χρόνος είναι η περιουσία των ευφυών, τότε γιατί τον σπαταλάμε;

του Γιώργου Κτενά

Η νεφελώδης διαφορετική κοινωνική προσέγγιση που ευαγγελίζονται όλοι σήμερα, χρειάζεται να αναπτύξει ευδιάκριτα χαρακτηριστικά. Να διαυγάσει τα πολλαπλασιαστικά νέα προτάγματα, να λάβει τολμηρά ρίσκα και απευθύνσεις που επιβάλλεται να μεταφέρουν στο επίκεντρο τον άνθρωπο και όχι το κέρδος των πολυεθνικών. Αψηφώντας την υποταγή σε λανθασμένες αυθεντίες, αλλά εντός ενός ευρέως φάσματος κοινωνικών σημασιών που να προκύπτουν με βάση το δημόσιο. Το ρίσκο τής αλλαγής πρέπει να είναι αποφασιστικό, αντι-ηγεμονικό

και αυτοθεσμισμένο, προκειμένου να δημιουργηθεί το νέο κοινωνικό φαντασιακό που έχουμε ανάγκη. Η ριζική φαντασία δεν μπορεί να είναι ούτε εξωχρονική ούτε εξωκοινωνική, γιατί δεν μπορεί να υπάρξει κοινωνικό-ιστορικό χωρίς άνθρωπο – Οι ίδιες οι φαντασιακές σημασίες δεν θα υπήρχαν.

Και δεν είναι τυχαίο ότι στον Αριστοτέλη συναντάμε τον ελεύθερο χρόνο ως προϋπόθεση ευτυχίας και χειραφέτησης. Όπως και ο Πλάτωνας, ο Αριστοτέλης είχε οραματιστεί ένα σχήμα Ιδανικής Πολιτείας στο οποίο θεωρούσε πολίτες μόνον όσους μπορούσαν να ασχοληθούν με τη πνευματική δραστηριότητα – Ήταν εκείνοι που είχαν τον ελεύθερο χρόνο για να το πράξουν. Άρα ο ελεύθερος χρόνος λειτουργεί ως προϋπόθεση ευδαιμονίας και ελευθερίας της βούλησης, κάτι που σημαίνει ότι οδηγούμαστε στην ευτυχία μόνο αν υπερβούμε την αναγκαιότητα. Οπότε ο ελεύθερος χρόνος και η αξιοποίησή του αφορά κατεξοχήν το συλλογικό φαντασιακό και τις φαντασιακές σημασίες που αναδύονται από αυτό.

Με το θέατρο να συγκεντρώνει όλα εκείνα τα στοιχεία που τον αναδεικνύουν στις ευχάριστες απολαύσεις της ζωής, άρα σχετίζεται άμεσα με τον ελεύθερο χρόνο και πώς τον αξιοποιούμε. Στην κοινωνιολογική του διάσταση έχει τον ρόλο του υποκατάστατου της κοινωνικότητας. Δηλαδή του συνόλου των αξιωμάτων που δίνουν νόημα στις πράξεις των ανθρώπων. Αναδεικνύει τη συλλογική και σοσιαλιστική φύση, μακριά από την εμπορευματοποίηση της ρηχής και φτηνής θεμελίωσης της ετερονομίας.

Το θέατρο είναι κοινωνικό εργαλείο, για όποιον γνωρίζει πώς να το αξιοποιήσει ως τέτοιο, που θέτει εξ αρχής στο επίκεντρο το ίδιο το παιχνίδι. Γιατί το αντίθετο του παιχνιδιού δεν είναι η σοβαρότητα αλλά η πραγματικότητα. Με αυτή την παιχνιδιάρικη διάθεση αντιμετωπίζει ο Σίμος Κακάλας τον *Καταποντισμό του*

εγλωσσή Γιόχαν Φάτσερ, στην Πειραματική Σκηνή του Εθνικού, ενός ανολοκλήρωτου έργου του Μπρεχτ για τον μεσοπόλεμο. Έξι ηθοποιοί επί σκηνής και ο Κακάλας σε ρόλο αφηγητή (και κάτι περισσότερο), σε πρωτότυπη μουσική σύνθεση για την παράσταση του Γιάννη Αγγελάκα, θρυμματίζουν τα προσώπια του θεατρικού καθωσπρεπισμού, αποβάλλοντας το συγκυριακό μπροστά στο μακροπρόθεσμο. Δεν υπάρχουν κεφάλαια, συμφέροντα, υποστήριξη και πλάτες που να «σέρνουν» την παράσταση. Καμία από τις γάγγραινες του ανταγωνισμού που διαπνέουν τις νεοφιλελεύθερες κοινωνίες. Το μουλάρι του κοινωνικού αμοραλισμού φοράει εμπορικό σαμάρι, αλλά εργασίες όπως αυτή για τον Φάτσερ, ελάχιστα γνωστό έργο του Μπρεχτ, όση συζήτηση κι αν σηκώνει ευρύτερα το μοντάρισμά τους, αναβλύζουν γάργαρο και δροσερό νερό. Από αυτό που τόσο πολύ έχει ανάγκη το ελληνικό θέατρο σήμερα.

Θανάσης: Ονειροπόλος τρελός, ένα χαρούμενο παιδί

Γιώργος Κτενάς

Η κανονικότητα στις άμεστες κοινωνίες θέλει τον πολίτη υποβαθμισμένο σε μονάδα κατανάλωσης, να αδυνατεί να συγκροτήσει ένα εκκοινωνισμένο Εγώ. Να μην είναι ολοκληρωμένο άτομο αλλά να παραμένει λειψό και μίζερο, αφού δεν πραγματώνεται μέσα στην κοινωνία. Πρόκειται για το ανθρωπολογικό μοντέλο που συναντάμε σε μεγάλο βαθμό στην Ελλάδα και όπου αλλού κυριαρχεί αυτό που το αστικό καθεστώς χαρακτηρίζει οικονομική κρίση. Μήπως όμως της υπερσυσσώρευσης κεφαλαίων (-αυτό ονομάστηκε οικονομική, καπιταλιστική κρίση), προηγήθηκε η κρίση πολιτισμού;

Κι ένα ερώτημα: Μπορεί ένας πολιτισμένος λαός να έχει οικονομικά προβλήματα;

Ένας σίγουρος τρόπος για να αντιπαρατεθούμε στα ίσια με την κρίση πολιτισμού, που προηγείται της οικονομικής, είναι να παραμείνουμε δημιουργικοί. Να μην αφήσουμε τις ζωές μας στις δαγκάνες αιτίου και αιτιατού, αποζητώντας αποτέλεσμα στις πράξεις. Αλλά να δρούμε ως συνδημιουργοί του κοινωνικού, χωρίς να υποτασσόμαστε σε μία γενική ιδέα. Γιατί το κοινωνικό είναι και πολιτικό και θα πρέπει να το αντιλαμβανόμαστε ως τέτοιο. Η πράξη προηγείται του λόγου, άρα η πράξη είναι που προηγείται και διαμορφώνει τελικά τη θεωρία. Για αυτό κάθε κίνησή μας, κάθε απόφαση σε επίπεδο καθημερινής μικροκλίμακας, αποτελεί πολιτική παρέμβαση, πολιτική πράξη. Διαφορετικά ζούμε στο κενό και το αναπαράγουμε.

Κι εδώ χρειάζεται η αναφορά στους ανθρώπους που ο καμπτήρας των θελήσεων είναι τρελός και τους δίνει θέληση περίσσεια, για να εκφράσουν τη χαρά και τον πόνο. Όχι μόνο τον δικό τους, αλλά και εκείνων για τους οποίους γράφουν αντ' αυτού, στη βάση της διαχείρισης του συναισθήματος ολόκληρης της κοινωνίας. Όσων μπορούν να διαχειριστούν το άχθος του συναισθήματός της. Οι αληθινοί δημιουργοί, οι πραγματικοί καλλιτέχνες. Που έχουν γνωρίσει τη χαρά της συνδημιουργίας και δεν μπορούν να απαρνηθούν αυτή την απόλαυση.

Όπως είναι ο Θανάσης Παπακωνσταντίνου, από τους κύριους εκφραστές της απεύθυνση μιας ολόκληρης γενιάς και πολλών ακόμα που θα ακολουθήσουν. Ένας ονειροπόλος ποιητής, για να θυμηθούμε λίγο τον Φρόιντ, που σε κάθε εργασία του δημιουργεί έναν φανταστικό κόσμο που τον παίρνει στα σοβαρά, προκειμένου να γεμίσει ενέργεια η ψυχή. Όπως θα έκανε ένα χαρούμενο παιδί, που θέλει να συνεχίσει να παίζει. Γιατί αντίθετο του παιχνιδιού δεν είναι η σοβαρότητα, αλλά η πραγματικότητα.

Και ο Θανάσης Παπακωνσταντίνου δημιουργεί μια υπερπραγματικότητα στις εργασίες του, που ακροπατεί στον υπερρεαλισμό και σε κάθε περίπτωση υπερβαίνει τη σημερινή

θλιβερή πραγματικότητα.

Σε αυτό το πλαίσιο κινείται και η τελευταία δισκογραφική παρουσία του, «**Με στόμα που γελά**», με τη σύμπραξη του Σωκράτη Μάλαμα που κυριαρχεί ερμηνευτικά. Καλεί τον ακροατή στο γνωστό μαγευτικό ταξίδι των στίχων και τον πρωτογονισμό της μελωδίας του. Ακόμα κι αν δεν έτυχε να ακούσετε το αποτέλεσμα στο ραδιόφωνο, αφού δεν ακολουθεί τη ρηχή και εύπεπτη συνταγή της μαζικής μουσικής βιομηχανίας, αξίζει να το αναζητήσετε με άλλον τρόπο.

Εγχείρημα που βάζει φουρνέλο στα θεμέλια της νεωτερικότητας και του κυρίαρχου κοσμοειδώλου. Παρακαταθήκη για τον έρωτα, τη ζωή, τον θάνατο, τις σχέσεις εξουσίας. Πόσοι δημιουργοί αγγίζουν αυτό το εύρος της θεματολογίας στην συνολοταυτιστική πλαισιακή αναφορά ενός concept album και όχι στην αποσπασματικότητα ενός τραγουδιού;

Οι κυρίαρχες δομές καταρρέουν μπροστά στις μορφές αναπάραστασης που προκύπτουν από εργασίες όπως αυτή του Θανάση Παπακωνσταντίνου, θυμίζοντας τα πρωινά που ανοίγουν οι κουρτίνες σε σκοτεινά δωμάτια και μπαίνει το χέρι αμέσως μπροστά από τα μάτια. Όποιος το βγάλει από εκεί, θα δει αμέσως τον ήλιο. Αλλά δεν μπορούν να το κάνουν όλοι.

Γίνεται Επανάσταση στον Μπλε Κάδο; Ας Είμαστε Σοβαροί

Γιώργος Κτενάς

Στην αρχαία Αίγυπτο πίστευαν πως κύρια αιτία ασθένειας, ήταν η εισβολή στο σώμα κακών πνευμάτων. Και η ίαση ερχόταν μέσω εξορκισμών και ψαλμών που μπορούσαν να τρομάξουν ή να

κατευνάσουν τα πνεύματα. Βέβαιοι για το ότι κάθε θεός είναι υπεύθυνος για κάποιο σωματικό όργανο, έκαναν θεραπευτικές λειτουργίες λατρείας στον Θωθ, τον Ωρο, την Ίσις, τον Ιμοπέτ. Προσωποποιούσαν δηλαδή ό,τι συνέβαινε, ως αποτέλεσμα θεϊκής θέλησης. Προσέγγιση που θυμίζει λαϊκά αφηγήματα που συναντάμε και σήμερα, στην εξέλιξη της ιερατικής Ορθοδοξίας που γνωρίσαμε.

Αλλά αυτή η προδιάθεση, δηλαδή η συγκεκριμενοποίηση της αιτίας, έχει παρατηρηθεί στις κοινωνίες που δεν γνώριζαν τον γραπτό λόγο. Άρα ήταν πρωτογονισμένες. Κατανοούμε ένα φαινόμενο, ένα γεγονός, μέσω εκείνου που το καθιστά εκδήλωση γενικού νόμου και όχι εκείνου που του προσδίδει ιδιομορφία. Με αποτέλεσμα ο γενικός νόμος να μην συλλαμβάνει σε απόλυτο βαθμό, τον χαρακτήρα κάθε ξεχωριστού γεγονότος και φαινομένου. Με τον Νεύτωνα να ονομάζει Μαθηματικές Αρχές της Φύσης της Φιλοσοφίας, το έργο για τη μηχανική και τη θεωρία της βαρύτητας. Διέκρινε σωστά δηλαδή ότι η προσέγγιση και ο σεβασμός της φύσης, ήταν οργανικό μέρος ευρύτερης της φιλοσοφικής πραγματικότητας.

Να δούμε πώς συμπεριφέρονται σήμερα οι άνθρωποι στη φύση, όταν από τους προϊστορικούς χρόνους έχει κατανοηθεί πως η επιβίωση του ανθρώπινου είδους, συνδέεται με το φυσικό περιβάλλον. Το σεβόμαστε όμως όσο χρειάζεται, προς όφελος της επιβίωσής μας; Έχουμε κατανοήσει, στον βαθμό που χρειάζεται, τη σύνδεση της παγκόσμιας οικολογικής καταστροφής με το πρόταγμα της κατανάλωσης; Αντιλαμβανόμαστε ότι η αστικοποίηση του πλανήτη σχετίζεται (και) με τη φρέσκια ντομάτα ή τα σταφύλια του χειμώνα; Γνωρίζουμε τι είναι το ατομικό οικολογικό αποτύπωμα; Από τη ρύπανση υδάτινων πόρων και ατμόσφαιρας, μέχρι την αποδάσωση, την ερημοποίηση, τη μείωση της βιοποικιλότητας που επιβάλλουν οι πολυεθνικές, προκειμένου να αυτορρυθμίσουν τα υπερκέρδη. Δεν είναι τυχαίο πως το οικολογικό πρόβλημα, σε παγκόσμιο επίπεδο, εμφανίστηκε μετά τη βιομηχανική επανάσταση και εντάθηκε με τις αστικές επαναστάσεις.

Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, οι οδοκαθαριστές εμφανίστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες, συνοδευόμενοι από το κυρίαρχο φαντασιακό ανάπτυξης και πλασματικής αφθονίας αλλά και από τους χρεοκοπημένους σχεδιασμούς στο διογκούμενο πρόβλημα των απορριμμάτων, προκειμένου να θησαυρίσουν οι εργολάβοι που ασχολούνται με αυτά. **Γιατί όποιος διαχειρίζεται απορρίμματα, βγάζει χρυσάφι.** Τι μπορεί να γίνει; Μία απλή λύση είναι να σταματήσουμε να παράγουμε σκουπίδια, μετριάζοντας την κατανάλωση. Αμέτρητοι τόνοι φαγητού καταλήγουν στα σκουπίδια, αλλά και διάφορα άλλα είδη που επειδή γυάλισαν στα μάτια, τα αγκάλιασαν τα χέρια. Κι ας ήταν εξαρχής άχρηστα.

Η απο-μείωση των απορριμμάτων, σε ένα ευρύτερο πλαίσιο απο-ανάπτυξης, επιβάλλεται να συνδυαστεί με τη διαχείρισή τους από την κοινότητα και όχι από κάποιον κρατικό ή ιδιωτικό φορέα. Αναδεικνύοντας την κομποστοποίηση (πρωτίστως την οικιακή), αλλά και τη διαλογή και τον διαχωρισμό των απορριμάτων στην πηγή προκειμένου να επαναχρησιμοποιηθούν πολλά από όσα πληρώνουμε για να πετάμε, όπως οι πλαστικές συσκευασίες. Μία αντικαπιταλιστική διαδικασία που, παράλληλα, χειραφετεί και αυξάνει τη λαϊκή συνειδητότητα. Αλλά κάποιοι νομπελίστες χαρακτήρισαν την οικολογία ως μία άλογη ιδεολογία, που αντιτίθεται στην πρόοδο. Αυτό δείχνει πως το πολυεπίπεδο οικοδόμημα του καπιταλισμού, έχει τον τρόπο να πείθει τις μάζες και να αναπαράγεται. Κι εδώ μπαίνει η δική μας ευθύνη, για το αν θα μείνουμε εγκλωβισμένοι στη ρηχή προσέγγιση της προστασίας του περιβάλλοντος, μέσω της ανακύκλωσης (λέξη ταυτισμένη με την επανάσταση στον Κοπέρνικο) με τα απορρίμματα στον μπλε κάδο.

Δεν έχει πάρκινγκ στην Κόλαση και το σέρβις είναι άθλιο

Γιώργος Κτενάς

«Τι είναι ο Διαφωτισμός», αναρωτιόταν ο Καντ ήδη από τα τέλη τού 18^{ου} αιώνα. Μια πρώτη απάντηση προσπάθησε να δώσει ο ίδιος, σε φράση με συμπικνωμένα νοήματα: «Διαφωτισμός είναι η έξοδος του ανθρώπου από την ανωριμότητά του. Για την οποία όμως ευθύνεται ο ίδιος». Δηλαδή η αποτίναξη της μεσαιωνικής κοσμοθέωσης, του θεοκεντρικού κοσμοειδώλου, που έφερε στο προσκήνιο την κριτική σκέψη. Εγκαταλείφθηκε το παραγωγικό μοντέλο (στο οποίο πηγάζουν όλα από τη γενική αρχή: Θεός, άρχοντας, Κράτος) και στο προσκήνιο βρέθηκε το επαγωγικό.

Με τον φόβο ότι αυτά τα νέα δεν έχουν φτάσει ακόμα στην Ελλάδα, να συμπληρώσουμε ότι χρειάστηκαν αρκετοί αιώνες μέχρι να ανατραπεί το γεωκεντρικό μοντέλο του σύμπαντος: Από τον Αριστοτέλη μέχρι τον Γαλιλαίο (με τον Πτολεμαίο να σώζει επιμελώς τα φαινόμενα), **το κοσμοείδωλο ανατράπηκε μόνο όταν για τη θέση του υπήρξε ένα άλλο, έτοιμο, προκειμένου να το αντικαταστήσει**. Και μπαίνει το ερώτημα: Μήπως το ίδιο ισχύει στο πολιτικό πεδίο (χαρακτηριστικό είναι το ψεύτικο δίπολο που καλλιέργησε ο ΣΥΡΙΖΑ ως μνημόνιο – αντιμνημόνιο, ενσωματώνοντας τελικά μεγάλο μέρος του ακροατηρίου του στη μνημονιακή κουλτούρα) αλλά και στις καθημερινές, προσωπικές σχέσεις;

Ακόμα και στις ερωτικές, όταν πολλές φορές τα ζευγάρια παραμένουν για καιρό μαζί, χωρίς να προκύπτει από πουθενά ότι θέλουν ή μπορούν να το κάνουν. Όσο δεν υπάρχει όμως έτοιμος ένας άλλος κόσμος, μία άλλη προοπτική συντροφικότητάς δηλαδή, δυσκολεύονται να δώσουν τέλος στην κατάσταση που βιώνουν. Ο στίχος «Δεν έχει πάρκινγκ στην Κόλαση και το σέρβις είναι άθλιο»*, εκφράζει με ακρίβεια αυτή την κοινωνική πραγματικότητα και είναι παρφουμαρισμένος με το εκλεπτυσμένο

άρωμα της ποίησης των Beat δημιουργών. Ειδικά στη γυναικεία φύση, που η διαδικασία τού άλλοθι, ως χειρονομία απενεχοποίησης ή ακόμα και ερωτικής ενσωμάτωσης, λειτουργεί με αυτόν τον τρόπο. Με ύψιστο αφαιρετικό άλλοθι για μία γυναίκα, προκειμένου να χαρίσει τον εαυτό της σε έναν άντρα, το χιούμορ που ανακαλύπτει σε εκείνον.

Και παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι στον Σίσυφο και τον μύθο του απεικονίζεται, σε μεγάλο βαθμό, η δυναμική που αναπτύσσεται στις σχέσεις των ανθρώπων, στον δρόμο της αυτοπραγμάτωσής τους. Αν θυμηθούμε τι μας λέει ο Φιλήμονας Πατσάκης στο έργο του *Ο ευτυχισμένος Σίσυφος*, για τα μακράιωνα μηνύματα του μύθου, θα αναλογιστούμε ότι κορυφαία στιγμή για τον Σίσυφο δεν αποτελεί το ανέβασμα του βράχου ή όταν τον βλέπει να κυλάει ξανά προς τα κάτω. Αλλά όταν αρχίζει η δική του κατάβαση: «*Τι προσδοκά, τι σκέφτεται, υπάρχει χώρος για την ελπίδα; Η ανθρώπινη καρδιά μπορεί να γεμίσει με τον αγώνα για την κορυφή;*». Ένας ατομικός, προσωπικός Διαφωτισμός, που θα βοηθήσει τους ανθρώπους να ωριμάσουν κατά τον Καντ και, παράλληλα, να ωριμάσουν οι σχέσεις τους, είναι το ζητούμενο της εποχής. Κάθε εποχής. Αρκεί να μην ξεχνάμε πως ο Διαφωτισμός ήταν εκείνος που οδήγησε, τελικά, στη Βιομηχανική Επανάσταση και εκείνη με τη σειρά της στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Δεν χρειαζόμαστε δηλαδή φωτοδότες τύπου Ρουσσώ, Μοντεσκιέ και Άνταμ Σμίθ, αλλά την ανάδυση του αυτεξούσιου συλλογικού ατόμου για την πραγμάτωση της αλλαγής που εδράζεται στο μέρος και διαχέεται στο όλον.

* Στίχος δανεισμένος από την ποιητική συλλογή *Οι αόρατοι άνθρωποι*, του Χρήστου Ξανθάκη (εκδ. Οδός Πανός)

** *Ο ευτυχισμένος Σίσυφος*, Φιλήμονας Πατσάκης, εκδ. Εξάρχεια.

Σε Καθεστώς που Φυλακίζει Άδικα, η Θέση του Δίκαιου Βρίσκεται στη Φυλακή

Γιώργος Κτενάς

Αφετηρία της διανοητικής υπόστασης του Μαρξ, αποτελεί η περίφημη 11^η θέση για τον Φόιερμπαχ: *«Οι φιλόσοφοι μέχρι τώρα προσπαθούσαν να εξηγήσουν τον κόσμο, με διάφορους τρόπους. Αυτό που έχει σημασία τώρα, είναι να τον αλλάξουμε»*. Κι εδώ ας μας επιτραπεί να συμπληρώσουμε τον κορυφαίο διανοητή: Για να αλλάξει ο κόσμος, για να αλλάξει η κοινωνία που μέλη της είμαστε όλοι εμείς, πρέπει πρώτα να την κατανοήσουμε. Να τη στήσουμε απέναντι μας σαν πολιτικό υποκείμενο, να της κάνουμε σωστές ερωτήσεις και να πάρουμε τις κατάλληλες απαντήσεις.

Οπότε χρειάζεται να δούμε την κοινωνία που ζούμε, να τη μάθουμε, να την ερμηνεύσουμε σωστά και έπειτα να προσπαθήσουμε να την αλλάξουμε – με το να αλλάξουν οι άνθρωποι που τη στελεχώνουν. Διαφορετικά κάθε προσπάθεια θα πέσει στο κενό.

Μήπως όμως μπορούμε από τον μικρόκοσμο της ελληνικής κοινωνίας, να αναδυθούμε στον μακρόκοσμο έξω από αυτήν και να πάρουμε τις ίδιες απαντήσεις; Γιατί παρά τα ευδιάκριτα χαρακτηριστικά των λαών, όλοι σε έναν μεγάλο βαθμό είναι βυθισμένοι στο σύστημα του γραφειοκρατικού ύστερου καπιταλισμού. Και στη συντριπτική πλειοψηφία τους, τα πολιτικά καθεστώτα αποτελούν οικονομικές ολιγαρχίες. Με τον Καστοριάδη να σημειώνει ότι αποτελεί ιδεολογική οπισθοχώρηση και ιστορική αμνησία η αποδοχή, στις μέρες μας, της λέξης δημοκρατία. Μία πολύ απλή έννοια, που δεν αντιστοιχεί σήμερα στην πραγματικότητα που εκφράζει. Ο λόγος; Η αυξανόμενη πολιτική απάθεια στο σύνολο του πληθυσμού, η ηλιθιότητά του. Και να θυμίσουμε ότι η αγγλική λέξη *idiotie*, που σημαίνει ηλιθιότητα, προέρχεται από την ελληνική λέξη *ιδιώτης* (-idiot). Εκείνος

που ιδιωτεύει και δεν είναι ικανός να ασχοληθεί με τα δημόσια δηλαδή. Ή, ίσως, εκείνος που φοβάται να τα αλλάξει.

Κι εδώ μπαίνει ένα πολύ σοβαρό ερώτημα, που απασχολεί αιώνες την πολιτική φιλοσοφία: Πώς μπορεί να υπάρξει ως ελεύθερος ένας άνθρωπος μέσα σε μία κοινωνία, όταν υπακούει στους νόμους της ακόμα κι αν διαφωνεί με αυτούς; Υπάρχει πραγματική ελευθερία; Να το δούμε όμως σε άλλη βάση: Έχει σημασία η υπακοή σε νόμους που είναι άδικοι και δεν τεκμηριώνονται κοινωνικά (ετερονομία) ή χρειάζεται μία μαζική ανατρεπτική διάθεση εναντίον αυτών των νόμων; (– «Τι είναι η αυτονομία; Να μπορούμε ανά πάσα στιγμή να πούμε: αυτός ο νόμος είναι δίκαιος;» – Απόσπασμα συνέντευξης του Κορνήλιου Καστοριάδη στη Revue de MASS).

Κι εδώ αναδεικνύεται ένα άλλο ερώτημα: Ποιος ορίζει ποιοι νόμοι είναι καλοί και ποιοι όχι. Μία καλή απάντηση δίνει ο Θωρό, στην Πολιτική Ανυπακοή: *Σε ένα καθεστώς που φυλακίζει άδικο, η θέση τού δίκαιου βρίσκεται στη φυλακή. Μήπως λοιπόν ο υπέρτατος νόμος θα πρέπει να αφορά την ανθρώπινη ζωή και αξιοπρέπεια; Κι αν ναι, τελικά πρέπει να πάει στη φυλακή εκείνος που κλέβει μία φρατζόλα για να ζήσει ή ο υπουργός που δεν του εξασφαλίζει αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης;*

Να πάρουμε το παράδειγμα της Ιερισσού και ολόκληρης της Χαλκιδικής. Όταν μία πολυεθνική εμφανίστηκε ξαφνικά στην περιοχή, αλλοιώνοντας το περιβάλλον, ανατρέποντας την αρμονία της φύσης και τσαλαπατώντας την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Στέλνοντας ξεκάθαρο μήνυμα θανάτου προς τους κατοίκους της περιοχής, με την φροντίδα και την αμέριστη συμπαράσταση του κράτους. Μεσημέρι Κυριακής, παρουσία του γράφοντος, δεκάδες άνδρες της αστυνομίας απαγόρευσαν την είσοδο στο δάσος σε μία ομάδα ολιγάριθμων επισκεπτών, επειδή η περιοχή είναι ιδιωτική. Φαίνεται ότι το ίδιο ισχύει και για την ελληνική αστυνομία, είναι ιδιωτική. Οι κάτοικοι της Ιερισσού και άλλων περιοχών της Χαλκιδικής αντιστάθηκαν (και συνεχίζουν να το κάνουν), απέναντι σε ένα άθλιο νομικό πλαίσιο που δεν έχει στραγγαλίσει όμως το αίσθημα δικαιοσύνης που κυριαρχεί μέσα τους. Σε έναν

ηρωικό αγώνα, που έχει πολιτικοποιήσει την καθημερινότητά τους, αναγκάζοντάς τους κάθε μέρα να βγαίνουν πιο δυνατοί.

Ιδού, λοιπόν, πεδίο δόξης λαμπρό: Είμαστε μαζί με τους κατοίκους τής Χαλκιδικής και ενάντια στους νόμους που φτιάχνουν οι ολιγαρχίες αριστερών και δεξιών κοινοβουλίων για χάρη των πολυεθνικών ή θα κοιτάξουμε πάλι τη δουλειά μας για να μην μπλέξουμε;